

ตำนานพระปริตร

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงษาญาณ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนาภิเษก

นางชะอุ่ม จุฑาสัมิต

294. 3/3
๗495๗๕
๑.4

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

หอสมุดแห่งชาติ
นางจันทน์ทิพย์

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาวัดดอนรัก จังหวัดสงขลา

ตำนานพระปริตร

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงษาอนุภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานตามปกิยศัพท์

นางชะอุ่ม จุฑาสัมมิต

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

ตำหนักพระปริตร

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาทรงราชานุภาพ

พิมพ์ครั้งแรก

งานพระราชทานเพลิงศพ ท่านตาล ไกรฤกษ์

พ.ศ. ๒๔๗๒

พิมพ์ครั้งที่ ๕

งานฌาปนกิจศพ นางชะอุม จุฑาสมิต

พ.ศ. ๒๕๑๑

(๖๐๐ เล่ม)

ข้าพระพุทธพ

เลขห้อง

ราชวชิร

เลขหมู่

๒๙๔.๓๑๓

๑๔๙๕๓๘

๓. ๔

เลขทะเบียน

๖๖๗๔ ๑๑๔๐๓๕ ๕๗

๖๖๗๔ ๑๑๔๐๓๕

003355

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร

นางสนธิวรรณ บุณยศิริพันธ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๕๑๑

คำนำ

ในงานฉาบนิภกิจพ นางชะอุม จุฑาสมิต ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง กำหนดงานวันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑ พันตำรวจตรี วัน จุฑาสมิต ผู้เป็นสามี ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องตำนานพระปริตร พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่องตำนานพระปริตรนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ได้ทรงนิพนธ์ขึ้นตามคำทูลขอของมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ดังปรากฏอยู่ในคำนำหนังสือตำนานพระปริตรฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ ว่า “หนังสือเรื่องตำนานพระปริตรนี้ มหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ได้ขอให้ข้าพเจ้าแต่งขึ้นประกอบกับบาลีราชปริตร (สวตมนต์ ๗ ตำนาน และ ๑๒ ตำนาน) ซึ่งพิมพ์แจกในงานปลงศพสนองคุณมารดา เมื่อเดือนกรกฎาคม ศกนี้ เรื่องตำนานที่ข้าพเจ้าแต่ง เป็นคำอธิบายมูลเหตุที่จะเกิดมีราชปริตร และลักษณะการสวดพระปริตรตามซึ่งสอบสวนได้หลักฐานแต่ที่ต่าง ๆ และสันนิษฐานประกอบบ้าง ไม่ใช่บอกบัญชีรายชื่อเรื่องพระปริตรและแปลพระปริตร หนังสือที่บอกรายชื่อเรื่องพระปริตรต่าง ๆ กับทั้งบาลีแปลแจ้งอยู่ในหนังสือสวตมนต์ฉบับหลวง ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทวสา) วัดราชประดิษฐ์ ได้ทรงรวบรวม มีฉบับพิมพ์อยู่แล้ว คำแปลพระปริตรก็มีความเก่าซึ่งแปลครั้งรัชกาลที่ ๓ หอพระสมุดฯ ได้พิมพ์ความหนึ่ง กับความใหม่ ซึ่งพระศาสนโสภณ วัดมกุฏกษัตริยาราม แปล ดู

เหมือนท่านจะได้พิมพ์หลายครั้งแล้วอีกความหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดประสงค์
จะทราบว่าจะพระปริตรหรือบทบาลีสวดมนต์และอนุโมทนามีอันใดบ้าง
หรือใครจะทราบว่าจะแปลเป็นภาษาไทยว่าอย่างไร ขอจงศึกษาในหนังสือ
๓ เล่ม ซึ่งได้กล่าวมานั้นเถิด”

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นางชะอุม
จุฑาสมิติ ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้ต่อกำนำหน้า

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทาน ซึ่ง
พันตำรวจตรีวัน จุฑาสมิติ ได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นางชะอุม จุฑาสมิติ และ
ได้ให้พิมพ์หนังสือเรื่องนั้นแจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้ง
ปวงจงเป็นพลวบ้จายส่งเสริมให้ นางชะอุม จุฑาสมิติ ผู้วายชนม์ ประสพ
แต่อิฏฐคุณมณูผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภาพ สมดังเจตจำนง
ของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

นางชะอุ่ม จุฑาสMIT

ชาตะ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๔๕

มรณะ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๐๕

ประวัติ

นางชะอุม จุฑาสमित

นางชะอุม จุฑาสमित เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๙ ตรงกับวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเมีย ที่บ้านวัดจันทร์ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นบุตรคนที่ ๒ ของนายฉาย และนางน้ำอ้อย ฉายะพงศ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๖ คน คือ

๑. นายจรรยา ฉายะพงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๒. นางชะอุม จุฑาสमित
๓. ศาสตราจารย์ จำรัส ฉายะพงศ์
๔. นางเรณู ฉายะพงศ์
๕. นางสาวละเมียด ฉายะพงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๖. นายจำรอง ฉายะพงศ์ (ถึงแก่กรรม)

ในสมัยเด็ก นางชะอุม เรียนหนังสือที่โรงเรียนประจำจังหวัดพิษณุโลก ในระหว่างที่กำลังเรียนอยู่ บิดาได้ถึงแก่กรรมลง นางชะอุม จึงได้ลาออกจากโรงเรียนมาช่วยมารดาประกอบอาชีพการค้าขาย ช่วยเหลือเลี้ยงน้อง และส่งเสียให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน นางชะอุมเป็นคนสนใจหาความรู้ ชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับพระศาสนา พงศาวดาร กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ และเกี่ยวกับการบ้านการเรือน เป็นคนที่มีความทรงจำดี จึงสามารถช่วยเหลือแนะนำน้องๆ ในการศึกษาขั้นต้นๆ ได้เป็นอย่างดี เป็นการแบ่งเบาภาระของมารดาได้มาก

(๒)

นางชะอุม ได้ทำการสมรสกับ พ.ต.ท. วัน จุฑาสมิต เมื่อ พ.ศ.
๒๔๗๓ มีบุตรด้วยกัน ๔ คน คือ

๑. คร. สุชาติ จุฑาสมิต
๒. ร.อ. หญิง สุมิตรรา จุฑาสมิต
๓. เรืออากาศโท สุทธิพงศ์ จุฑาสมิต
๔. นายพระวงวิทย์ จุฑาสมิต

นางชะอุม ป่วยเป็นโรคกระเพาะและลำไส้มาช้านาน ได้พยายาม
รักษากันตลอดมา อาการก็ค่อยๆ เลวขึ้น ต่อมาเมื่อเดือนพฤษภาคม
๒๕๐๙ อาการได้กำเริบรุนแรงขึ้น ทำการรักษาพยาบาลแต่อาการก็
ไม่ดีขึ้น จึงได้ถึงแก่กรรมที่บ้านเลขที่ ๑๒ ซอย ๔๗ สุขุมวิท เมื่อวันที่
๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ เวลา ๑๘.๐๐ น. ด้วยอาการสงบ อายุ
ได้ ๕๙ ปี ๑๑ เดือน ๑๘ วัน.

(นรกกะ)

คำไว้อาลัย

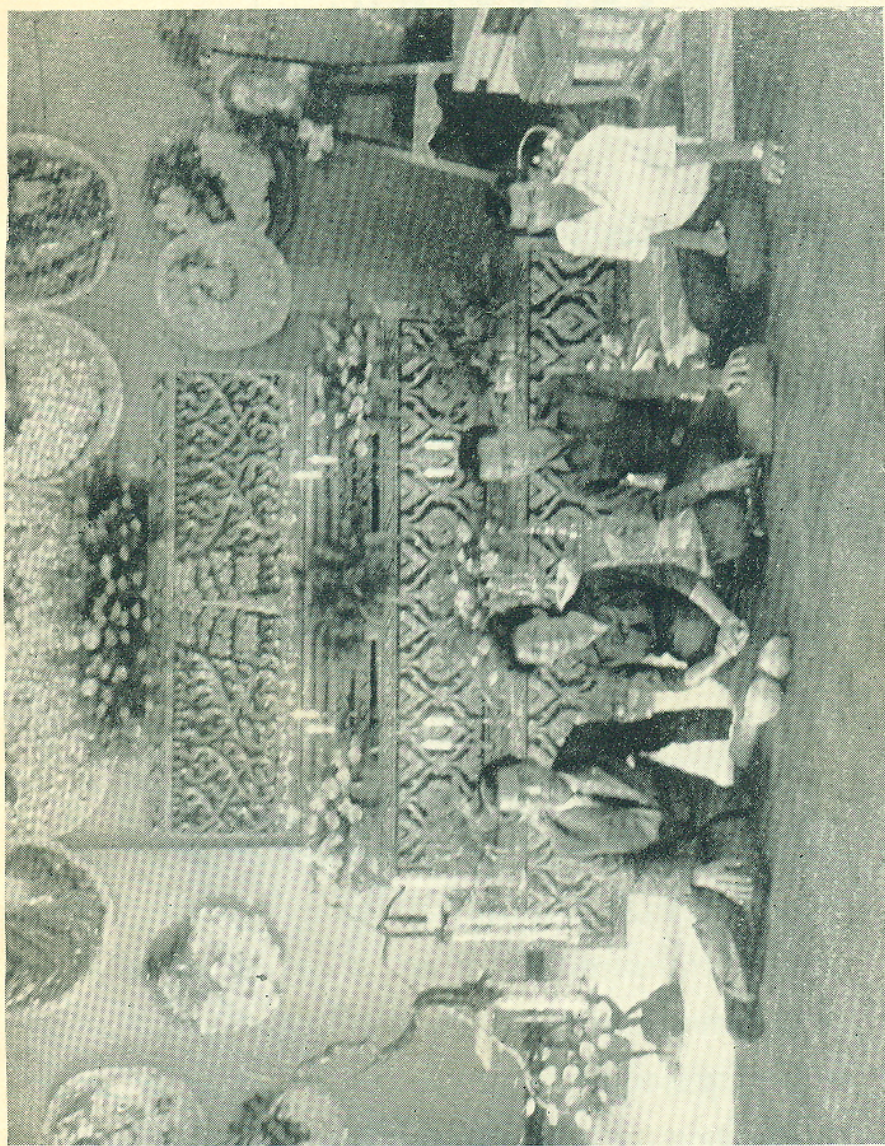
วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๙ เป็นวันแห่งความโศกเศร้าที่สุดในชีวิตของลูก ๆ ที่แม่ซึ่งเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกได้มาจากไป ไม่มีใครที่จะรักและเป็นห่วงลูก ๆ เหมือนแม่อีกแล้ว แม่เป็นที่เคารพและบูชาของลูก จากไปโดยที่ลูกยังไม่ทันได้สนองพระคุณแม่ได้เต็มที่

ชีวิตของแม่เป็นแบบอย่างที่ถูกภาคภูมิใจ คือท่านต้องต่อสู้กับความเหนื่อยยากและอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อความผาสุกและอนาคตของลูก ๆ แม่เป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นที่รักนับถือของบรรดาญาติมิตรและเพื่อนบ้าน อบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมความดี ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของลูก มีความพอใจที่มีชีวิตอย่างอบอุ่นอยู่กับลูก ๆ

แต่ต่อไปลูกจะต้องเผชิญกับทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวของตัวเอง ลูกจะไม่มีโอกาสได้รับความปรานี ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และความอบอุ่นในอ้อมอกของแม่อีกแล้ว แม่ได้จากลูกไปเกือบ ๒ ปีแล้ว แต่ความรักและความอาลัยมิได้จางไปจากดวงใจของลูก ๆ เลย

ลูกขอตั้งจิตอธิษฐาน ด้วยอานุภาพแห่งความรักความกตัญญู กตเวทิต์ที่ลูก ๆ มีต่อแม่ จงสถลบันดาลเสริมส่งให้ดวงวิญญาณของแม่ที่รักของลูกสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

ลูก
บุ

ในวันบาปญกุลศพแม่

ตำนานพระปริตร

อธิบายเบื้องต้น

การสวดพระพุทธรมณฑ์ เช่นที่เราได้ฟังพระสงฆ์สวดในงานต่างๆ ที่จริงเป็นสองอย่างต่างกัน คือสวดพระธรรมเพื่อรักษาพระศาสนาอย่างหนึ่ง สวดพระปริตรเพื่อจะคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายอย่างหนึ่ง กิริยาที่สวดมนต์พร้อมๆ กัน จะสวดพระธรรมก็ดี หรือสวดพระปริตรก็ดี เรียกว่าคณะสาธยาย (คำว่า สวด มาแต่คำสาธยายนั่นเอง) จะนำอธิบายเรื่องตำนานมาแสดงต่อไปโดยลำดับ แต่ขอบอกให้ท่านทั้งหลายเข้าใจไว้เสียก่อนว่า ความที่จะกล่าวนั้น พบหลักฐานบ้าง เป็นแต่สันนิษฐานบ้าง แม้สันนิษฐานผิดไป ต้องขออภัย และขอให้ท่านทั้งหลายช่วยค้นหาหลักฐานที่ถูกต้อง

ตำนานคณะสาธยาย

จะว่าด้วยการสวดคณะสาธยายก่อน ประเพณีที่พวกพุทธบริษัทคือพระภิกษุสงฆ์เป็นต้น ชวนกันท่องจำพระธรรมวินัย แล้วสวดพร้อมๆ กันอย่างพระสวดมนต์ทุกวันนี้ หาปรากฏว่ามีในครั้งพุทธกาลไม่ แม้อรรถกถาธรรมบทกล่าวในนิทานบางเรื่อง ว่าพระสงฆ์พุทธสาวกสวดพระปริตรและพุทธรมณฑ์ตั้ง ๗ ค่ำ ๗ วัน เช่นในเรื่องอายุวัฒนกุมาร ตอนสหัสสก็จะฟังเป็นหลักฐานไม่ได้ ด้วยอรรถกถาธรรมบทนั้นแต่งต่อเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วเกือบ ๑๐๐๐ ปี เป็นสมัยเมื่อมีประเพณีสวดพระปริตรเกิดขึ้นแล้ว พิจารณาเหตุความที่อ้างไม่สมกับประเพณีในครั้งพุทธ

กาล เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมวินัยด้วยภาษาบาลีอันเป็น
ภาษากลางสำหรับชาวชมพูทวีปประเทศใช้พูดจากันแพร่หลายยิ่งกว่าภาษา
อื่น ผู้ฟังพระธรรมเทศนาหรือผู้รับพระธรรมไปเที่ยวสั่งสอนย่อมจำข้อ
ความเป็นสำคัญ ส่วนถ้อยคำไม่รู้สึกลำบาก ด้วยเป็นภาษาซึ่งเข้าใจ
ซึมซาบและใช้พูดจากันอยู่เสมอ เช่นเดียวกับที่เรารู้เทศน์ภาษาไทย
ทุกวันนี้ ก็ตั้งใจจำข้อความเป็นสำคัญ หากถือว่าจำเป็นจะต้องจำถ้อย
คำสำนวนที่พระเทศน์ทั้งหมดไม่ ความที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ฉันใด
สันนิษฐานว่าการศึกษาและสั่งสอนพระธรรมวินัยเมื่อครั้งพุทธกาล ความ
จำเป็นที่จะต้องท่องและสวดซ้อมพร้อม ๆ กันเป็นคณะสาธยาย ก็ย่อม
ไม่มีด้วยเหตุอันเดียวกัน

ประเพณีที่พระสงฆ์สวดคณะสาธยาย ปรากฏมีขึ้นเมื่อพระพุทธ-
เจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอริยสาวกทั้งหลาย มีพระมหา
กัสสปเป็นประธาน ประชุมกัน ณ ถ้ำสัตตบรรณในแขวงกรุงราชคฤห์มหา
นครทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรก เพราะคำว่า “สังคายนา”
นั่นเองแปลว่าชักซ้อมสวดพร้อม ๆ กัน จึงพึงเป็นหลักฐานได้ว่า การ
ที่พระสงฆ์สวดคณะสาธยายเกิดขึ้นเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนานั้น เมื่อ
คิดว่า เหตุใดพระสงฆ์อริยสาวกจึงใช้วิธีท่องจำพระธรรมวินัยแล้วสวด
ซ้อมพร้อม ๆ กันก็ดูเหมือนจะเห็นเค้าเงื่อน ด้วยเมื่อพระพุทธเจ้าใกล้
จะเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ได้มีพระพุทธปฏิภาตรัสสั่งแก่พระสาวกทั้งปวง
ว่าพระธรรมวินัยจะแทนพระองค์สืบไป ครั้นพระพุทธองค์เสด็จดับขันธ
ปรินิพพาน พระอริยสาวกจึงประชุมกันสำรวจพระธรรมวินัยซึ่งพระ
พุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติตรัสสอนเพื่อจะรักษาไว้ให้เป็นหลักฐานมั่นคง ก็
พระธรรมวินัยทั้งปวงนั้น เมื่อในสมัยพุทธกาลพระสาวกย่อมทรงจำไว้

โดย “อัคร” (คือข้อความ) ดังกล่าวมาแล้ว ครั้นเมื่อสอบถามกันและกันในที่ประชุม พระสาวกต่างองค์คงแถลงโดย “พยัญชนะ” ต่างกัน (คือโดยสำนวนต่าง ๆ กัน) ซึ่งพากระเทือนไปถึงความเข้าใจอัครแตกต่างกันในบางแห่ง พระกัสสปจึงเลือกสรรพระสาวกซึ่งนิยมกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เช่นพระอานนท์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในพระธรรม พระอุบาลีเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระวินัย ให้เป็นผู้วินิจฉัย ขำพเจ้าสันนิษฐานว่าคงจะมีพระสาวกองค์อื่นช่วยวินิจฉัยด้วยอีก เป็นทำนองอย่างตั้งอนุกรรมการ ๒ กอง ให้พระอานนท์กับพระอุบาลีเป็นประธานอนุกรรมการนั้น องค์ละกอง (หาใช่เพียงอาราธนาแต่เฉพาะพระอานนท์และพระอุบาลีให้เป็นผู้แสดงพระธรรมและพระวินัยแต่โดยลำพังทั้งความที่กล่าวในเรื่องตำนานสังคายนาชวนให้เข้าใจไม่) ต่อเมื่ออนุกรรมการวินิจฉัยลงมติแล้ว พระอานนท์จึงนำมติส่วนพระธรรม และพระอุบาลีนำมติส่วนพระวินัยมาแสดงในที่ประชุมพระอริยสาวกทั้งปวง เมื่อที่ประชุมยอมรับมติตามที่พระอานนท์และพระอุบาลีเสนอแล้ว จึงลงมติของที่ประชุมใหญ่ต่อไปอีกข้อหนึ่งว่า ให้พระสงฆ์ท่องจำพระธรรมวินัย ทั้งอัครและพยัญชนะ (คือทั้งข้อความและสำนวน) อย่างเช่นพระอานนท์และพระอุบาลีเสนอนั้น เพื่อจะป้องกันมิให้เกิดแตกต่างกันได้อีก ถ้าเป็นสมัยปัจจุบันนี้คงให้เขียนพระธรรมวินัยลงเป็นอักษรแล้วพิมพ์แจกกันรักษาไว้ แต่ในสมัยนั้นยังมิใช้วิธีจดเป็นอักษร จึงต้องใช้กระบวนท่องจำ การท่องจำอยู่ได้มั่นคงก็ต้องอาศัยซักซ้อมด้วยสวดสาธยาย จึงเกิดวิธีสวดคณะสาธยายพระธรรมวินัยขึ้น เมื่อพุทธศักราชปีที่ ๑ แล้วประเพณีเป็นแบบแผนสืบมาด้วยประการฉะนี้

ตำนานสาธยายธรรม

ที่นี้จะกล่าวอธิบายเรื่องสวดพระธรรมต่อไป พระธรรมวินัยซึ่งรวบรวมไว้เป็นหลักพระศาสนามีมากมายหลายคัมภีร์ด้วยกัน ผู้ศึกษาเช่นพระภิกษุซึ่งบวชใหม่เป็นต้น จำต้องท่องจำและหัดสาธยายไปที่ละสูตรละส่วน แม้ถึงท่านผู้สามารถทรงจำไว้ได้ทั้งหมดแล้ว จะสวดสาธยายพระธรรมวินัยให้หมดในคราวเดียวก็เป็นเวลาช้านานนัก จำต้องแบ่งสาธยายแต่คราวละส่วน วันหนึ่งสวดสาธยายส่วนหนึ่งพอสมควรแก่เวลา แล้วสวดสาธยายส่วนอื่นต่อ ๆ ไปในวันหลัง แต่คงมิให้ขาดสาธยายทุกวัน สันนิษฐานว่าประเพณีที่พระสวตมนต์เย็น อันถือเป็นกิจวัตรทั่วทุกสงฆ์มารวมสืบมาจนทุกวันนี้ เห็นจะเป็นประเพณีเก่าแก่สืบมาแต่สมัยเมื่อยังใช้ความท่องจำเป็นสำคัญ การสวดอย่างว่ามานี้เป็นการสวดสาธยายพระธรรม เพื่อจะรักษาหลักพระศาสนาไว้ให้มั่นคง แต่เมื่อมาวิธีเขียนพระธรรมวินัยลงไว้เป็นอักษรได้ ความจำเป็นที่จะต้องท่องจำมีน้อยลง จึงคงท่องและสวดสาธยายพระธรรมวินัยแต่บางส่วน ซึ่งจำเป็นแก่กิจของพระสงฆ์ในครั้งหลัง

ตำนานสาธยายปริตร

ที่นี้จะกล่าวอธิบายถึงการสวดพระปริตรต่อไป คำว่า “ปริตร” แปลว่าคุ้มครอง การสวดพระปริตรจึงหมายความว่า สวดเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยอันตราย ผิดกับสวดสาธยายพระธรรมที่อธิบายมาแล้ว ประเพณีที่พระสงฆ์สวดพระปริตรเกิดขึ้นในลังกาทวีปประมาณว่าเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วราว ๕๐๐ ปี ในเรื่องตำนานพระพุทธศาสนาปรากฏว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าพระนิพพานแล้วได้ ๓๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศก

มหाराชทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาสำหรับ
 ประเทศในอินเดีย แล้วแต่งตั้งให้เที่ยวประกาศคุณพระพุทธานุชา
 ไปยังนานาประเทศ พระเจ้าเทวนัมปิยติศซึ่งครองกรุงลังกาเกิดเลื่อมใส
 จึงทูลขอให้พระเจ้าอโศกมหาราชจักคณะสงฆ์ส่งไปประดิษฐานพระ
 พุทธศาสนาในลังกาทวีป พระเจ้าอโศกก็ทรงอาราธนาพระมหินทรเถระ
 ผู้เป็นราชบุตรพระองค์หนึ่ง ซึ่งออกทรงผนวชอยู่ ให้เป็นประธาน
 พาคณะสงฆ์ไปสั่งสอนพระธรรมวินัยและให้อุปสมบทพวกชาวลังกา
 จึงได้ถือพระพุทธศาสนา และมีคณะสงฆ์ขึ้นในลังกาทวีปเป็นเดิมมา
 ก็แต่ลังกาทวีปเป็นประเทศอยู่ต่างหากจากอินเดีย ชาวลังกาไม่รู้ภาษา
 บาลีแพร่หลายเหมือนกับชาวอินเดีย การสอนและการรักษาพระธรรม
 วินัยในลังกาทวีปจึงต้องใช้ ๒ ภาษา คือสอนด้วยภาษาสิงหพันธ์เป็น
 ภาษาของชาวลังกา แต่ท่องจำพระธรรมวินัยรักษาไว้ด้วยภาษาบาลี
 ตามเดิม ต่อภายหลังมาว่าเมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ พระสงฆ์ในลังกาทวีปจึงได้
 ช่วยกันเขียนพระธรรมวินัยลงเป็นอักษร ทำให้ความจำเป็นต้องท่องจำ
 น้อยลงกว่าเดิม ถึงกระนั้นการศึกษาพระธรรมวินัยที่ในลังกาทวีป
 ก็ลำบากกว่าที่ในอินเดีย ด้วยจำต้องเรียนภาษาบาลีจนรู้แตกฉานก่อน
 จึงจะสามารถอ่านพระไตรปิฎกให้รอบรู้พระธรรมวินัยได้ การเรียนภาษา
 บาลีจึงถือกันว่าเป็นกิจของผู้ออกบวชจะต้องเรียน และนับถือกันว่า
 ภาษาบาลีเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ เพราะทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา แม้ผู้ซึ่ง
 มิได้เรียนรู้ภาษาบาลี เมื่อได้ยินพระสงฆ์สาธยาย ก็รู้ว่าเป็นพระธรรม
 คำของพระพุทธเจ้า พวกขุนโมทนาสาธุการและถือว่าเป็นสิริมงคล
 แต่ในลังกาทวีปนี้ก็มีพวกทมิฬพหุเข้ามาอยู่มาก ในเรื่องพงศาวดาร
 ปรากฏว่าพวกทมิฬมีอำนาจปกครองบ้านเมืองอยู่นาน ๆ ก็หลายครั้ง

พวกทมิฬนับถือไสยศาสตร์ พาศาสนาพราหมณ์มาสั่งสอนในลังกาทวีป
ด้วย ก็ตามคติศาสนาพราหมณ์นั้นนิยมว่าผู้ทรงพระเวทอาจะร้ายมนต์
ให้เกิดสิริมงคลหรือป้องกันแก้ไขภัยอันตรายแก่มหาชนได้ สันนิษฐานว่า
พวกชาวลังกาแม่ที่ถือพระพุทธศาสนา ก็ย่อมมีเวลาปรารภนาสิริมงคล
และมีเวลาหาควั่นต่อภัยอันตรายตามธรรมดาสัมมัญญะ คงจะขอให้
พระสงฆ์เถรานุเถระชาวลังกาช่วยหาทางในพระพุทธศาสนาสงเคราะห์
เพื่อให้เกิดสิริมงคลหรือป้องกันภัยอันตรายให้แก่ตนบ้าง พระสงฆ์มีความ
กรุณาจึงคิดวิธีสวดปริตรขึ้นให้สมประสงค์ของประชาชน ก็แต่วิธี
ร้ายเวทมนตร์ของพราหมณ์นั้นเขาวิงวอนขอพรต่อพระเป็นเจ้า คติ
พระพุทธศาสนาห้ามการเช่นนั้น พระสงฆ์จึงค้นในพระไตรปิฎก เลือก
เอาพระสูตรและปาฐะพระคาถาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย อันมีตำนาน
อ้างว่าเกิดขึ้นเนื่องด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ มาสวดเป็นมนต์ จะยกพอเป็น
ตัวอย่างคงเลือกเอารัตนสูตร ซึ่งมีตำนานว่าพระอานนท์เคยถือคุณ
พระรัตนตรัยระงับโรคระบาดอันเกิดแต่ความอดอยากที่เมืองเวสาลี
มาใช้เป็นมนต์สวดเรื่องหนึ่งเป็นต้น สันนิษฐานว่าจะเกิดมีพระปริตร
ขึ้นด้วยประการดังกล่าวมานี้ ขึ้นเดิมจะสวดสูตรไหนหรือคาถาไหน
ก็เห็นจะแล้วแต่เหตุการณ์ เช่นนิมนต์ไปสวดเพื่อจะให้เป็นมงคล
ก็สวดมงคลสูตร ถ้านิมนต์ไปสวดให้คนไข้เจ็บป่วย ก็สวดโพชฌงค์
เป็นต้น แต่เช่นเดิมเห็นจะหาได้ร้อยกรองพระปริตรเข้าต่อเนื่องกัน
ยืดยาวไม่ เมื่อมีวิธีสวดพระปริตรเกิดขึ้นแล้ว คนทั้งหลายก็คงนิยมกัน
แพร่หลาย มีผู้ประสงค์ให้พระสงฆ์สวดพระปริตรเพื่อเหตุการณ์อื่น ๆ
กว้างขวางออกไป พระสงฆ์ก็ค้นหาพระสูตรและปาฐะพระคาถาในพระ
ไตรปิฎกมาสวดเป็นพระปริตรมากขึ้นเป็นลำดับ

พระปริตรภาณวาร

มีคำกล่าวในลังกาทีปว่า^(๑) เมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ พระเถระทั้งหลาย มีพระเรวตเถระเป็นประธาน ช่วยกันสำรวจรวมพระปริตรต่าง ๆ เรียบเรียงเข้าไว้เป็นคัมภีร์เรียกว่า “ภาณวาร” สันนิษฐานว่าความคิด เดิมก็เห็นจะให้เป็นตำราสำหรับพระสงฆ์ท่องจำ และสวดพระปริตร ให้เป็นแบบแผนอันเดียวกัน เมื่อเกิดมีคัมภีร์ภาณวารอันรวบรวม พระพุทธรมณต์ทุกอย่างอยู่ในนี้ ก็เป็นธรรมดาที่คนทั้งหลายจะเกิด ประารถนาให้พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ตลอดทั้งคัมภีร์ภาณวารในเมื่อทำ การพิธีสำคัญ แต่คัมภีร์ภาณวารที่ยืดยาวมีพระปริตรต่าง ๆ ถึง ๒๒ เรื่อง จัดไว้เป็น ๔ ภาค กว่าจะสวดตลอดเป็นเวลาช้านานกว่าครึ่งวัน จึงต้อง คิดวิธีสวดภาณวารขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือนิมนต์คณะสงฆ์ให้ผลัดกันสวด คราวละ ๔ รูป และบางทีจะมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญนั่งกำกับตรวจทาน ด้วยอีกรูปหนึ่ง (เหมือนอย่างสวดภาณวารที่ไทยเราใช้เป็นแบบอยู่ทุก วันนี้) มีหลักฐานว่าชาวลังกานับถือคัมภีร์ภาณวารมาก ถึงมีพระมหา เถระองค์หนึ่งทรงนามว่า อโนมทัสสี แต่งอรรถกถาอธิบายคุณภาณวาร ขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่ง ให้ชื่อว่าสารัตถสมุจจัยเป็นคัมภีร์ใหญ่จำนวนหนังสือ ถึง ๑๓ ผูกใบลาน (ได้แปลเป็นภาษาไทยเมื่อรัชกาลที่ ๓ และหอ พระสมุดฯ ได้พิมพ์แล้ว) ก็ในพงศาวดารลังกาว่า มีพระอโนมทัสสีเป็น พระมหาเถระสำคัญองค์หนึ่ง อยู่ในรัชกาลพระเจ้าปดุงทิตปรักรรมพาหุ ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ ถ้าเป็นองค์เดียวกันก็เป็นหลักฐาน อีกอย่างหนึ่งว่า คัมภีร์ภาณวารเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๑๘๐๕ บางที จะก่อนนั้นทั้งหลายร้อยปี

(๑) คำกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในคำนำของนายธรรมมตะ แต่งเมื่อพิมพ์หนังสือภาณวาร ใน ก.ศ. ๑๘๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

ตั้งแต่เกิดมีคัมภีร์ภาณวารขึ้นแล้ว พึงสันนิษฐานได้ว่า พระสงฆ์ชาวลังกาทรงอาศัยคัมภีร์นั้นเป็นตำราท่องสวดมนต์ และลักษณะการที่สวดมนต์คงเป็น ๒ อย่างต่างกัน คือคณะสงฆ์ ๔ รูปผลัดกันสวดภาณวารจนตลอดทั้งคัมภีร์อย่างหนึ่ง เลือกเฉพาะสูตรเฉพาะคาถาไปสวดอนุโลมตามเหตุการณ์อย่างหนึ่ง และการสวดเฉพาะสูตรและเฉพาะคาถานั้น พระเถระผู้นำสวดมักกล่าวเป็นคำนำสรรเสริญคุณของพระสูตรและคาถานั้น ๆ (ที่เราเรียกกันว่า “ชัตต่านาน”) ก่อน แล้วจึงชวนให้พระสงฆ์สวด จำนวนพระสงฆ์ไปเท่าใดก็สวดด้วยกันหมด แต่วิธีชัตต่านานจะมีมาก่อนภาณวารหรือจะมีขึ้นก่อนภายหลัง ช้อน^๕ไม่มีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐาน เพราะอาจจะเป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง แต่ในพระปริตรฉบับลังกาซึ่งพึงพบเมื่อแต่งตำรานี้ มีบทชัตต่านานเกือบจะทุกสูตรในภาณวาร

ราชปริตร

พระปริตรอย่าง ๗ ตำรานและ ๑๒ ตำราก็เกิดขึ้นในลังกาทวีป แต่จะเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานที่จะกำหนด ได้แต่สันนิษฐานว่าคงจะเกิดภายหลังแต่งคัมภีร์สารัตถสมุจจัย และมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานได้อีกอย่างหนึ่งว่า คงจะเกิดขึ้นโดยพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้เรียกนามตามภาษาบาลีว่า “ราชปริตฺต” สองกิตกัณฑ์หาเหตุก็เห็นมีเค้าพอจะสันนิษฐานได้ ด้วยการสวดภาณวารอยู่ข้างยืดยาวเปลืองเวลามากฝ่ายหนึ่ง และการสวดพระปริตร ซึ่งพระสงฆ์เลือกพระสูตรและคาถาต่าง ๆ ไปสวดให้ต้องตามเหตุการณ์อยู่ข้างจะสั้นไป และบางทีมีงานหลวงพระสงฆ์จะเลือกมิใคร่ถูกพระราชอภัยอาศัยด้วย น่าจะเป็นด้วยเหตุดังกล่าวมา จึงมีรับสั่งให้พระสังฆเถระคิดปรับปรุงพระปริตรขึ้น

สำหรับสวดงานหลวงให้มีทั้งฝ่ายเจริญสิริมงคลและฝ่ายที่จะคุ้มครองป้องกันอุปัทวันตรายรวมอยู่ด้วยกัน แต่อย่าให้ยืดยาวนัก พระสงฆ์จึงเลือกพระปริตรต่าง ๆ มาแต่ในภาณวารเป็นพัน และเอาคาถาที่นับถือกันเพิ่มเข้าบ้าง ประชุมเป็นราชปริตรขึ้น แล้วจึงแต่งคาถาเป็นคำเตือนพระสงฆ์ผู้ไปสวดให้ช่วยกันแผ่เมตตาอธิษฐานให้พระปริตรช่วยคุ้มครองพระเจ้าแผ่นดิน และให้ตั้งใจสวดพระปริตรสำหรับชดทํานานก่อนสวดพระปริตรนั้นด้วยบทว่า

สรุขํ สเสนํ สพนํ นรินทํ

ปริตฺตานุภาโว สทา รกฺขตุติ ฯลฯ

ดังนี้ เมื่อมีราชปริตรเป็นแบบสำหรับสวดในงานหลวง ก็เป็นธรรมดาที่คนทั้งหลายจะเกิดนิยมอยากให้สวดพระปริตรนั้น ณ ที่อื่น ๆ ต่อไปจนเป็นประเพณีในพื้นเมือง แต่น่าสงสัยอยู่ข้อหนึ่ง ด้วยราชปริตรปรากฏเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “จุลราชปริตร” (๗ ตำนาน) อย่างหนึ่ง “มหาราชปริตร” (๑๒ ตำนาน) อย่างหนึ่ง อย่างไหนจะเป็นตัวแบบเดิม ข้อนี้เคยสันนิษฐานกันมาแต่ก่อน ว่าอย่าง ๑๒ ตำนานเห็นจะเป็นราชปริตรเดิม ครั้นต่อมาภายหลังมีพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งอาจเป็นต่างประเทศกับลังกา ทรงพระดำริเห็นว่ายังยาวนานจึงโปรดให้ตัดลงเป็นอย่าง ๗ ตำนาน มีราชปริตรเป็น ๒ อย่างขึ้น จึงได้เรียกอย่างยาวว่ามหาราชปริตร เรียกอย่างสั้นว่าจุลราชปริตร ดังนี้ แต่เมื่อมาพิจารณากันในคราวจะแต่งตำานพระปริตรนี้ มีบัณฑิตหลายคน คือพระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เป็นต้น กลับเห็นว่าอย่าง ๗ ตำนานจะเป็นแบบเดิม อย่าง ๑๒ ตำนานเป็นของปรุงใหม่ต่อภายหลัง อ้างเหตุให้เห็นเช่นนั้น ด้วยบทพระปริตรต่าง ๆ ใน ๗ ตำนานกับ ๑๒

ตำนานเหมือนกันโดยมาก เป็นแต่ว่างลำดับผิดกัน ถ้าว่าเฉพาะตัว
พระปรีตรไผ่ยาวสันผัดกันก็มากน้อยนัก เป็นแต่มีบทขัดตำนานมากกว่า
กัน ถ้าประสงค์เพียงจะตัดพระปรีตรอย่าง ๑๒ ตำนานให้สั้นเข้าคงไม่
ทำเช่นปรากฏอยู่ อีกประการหนึ่ง สังเกตเห็นว่า ลักษณะที่จัดลำดับพระ
ปรีตรต่าง ๆ ทั้งที่เพิ่มคำขัดตำนานขึ้นเป็น ๑๒ ตำนาน เป็นระเบียบ
เรียบร้อยดีกว่าอย่าง ๗ ตำนาน จึงสันนิษฐานว่าราชปรีตรเดิมเห็นจะ
เป็นอย่าง ๗ ตำนาน ต่อมาผู้^{บุช}รักก็แก้ไขให้เป็นอย่าง ๑๒ ตำนาน
ข้าพเจ้าเห็นชอบ ด้วยมีข้อสนับสนุนวินิจฉัย^๕นี้อยู่ในทางโบราณคดี
ที่ประเพณีการสวดมนต์ในประเทศนี้ แม้ตั้งแต่โบราณมาย่อมสวด ๗
ตำนานเป็น^๕พื้น ๑๒ ตำนานสวดเฉพาะแต่ในงานใหญ่ ข้อนี้แสดงให้เห็น
ว่า คงได้แต่สวดมนต์อย่าง ๗ ตำนานเข้ามาจากลังกาก่อนช้านาน จนใช้
สวดกันเป็นประเพณีบ้านเมืองแล้ว ครั้นเกิดแบบสวด ๑๒ ตำนานขึ้น
ในลังกาทวีปได้มายังประเทศนี้เมื่อภายหลังจึงมิได้ใช้สวดกันในพื้นเมือง
แพร่หลายเหมือนอย่าง ๗ ตำนาน

เมื่อแต่งตำนานพระปรีตร^๕นี้ ข้าพเจ้าได้ให้สืบสวนถึงการสวดพระ
ปรีตรในลังกาทวีปและประเทศพม่าในปัจจุบัน^(๑) ได้ความว่าการสวด
ราชปรีตรที่ในลังกาทวีปเลิกเสียนานแล้ว แม้ฉบับก็สูญ จนพระองค์
เจ้าปฤษฎางค์หาไปประทาน (พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ตรัสบอกว่าได้ฉบับ
เมืองยะไข่ไป) จึงกลับมีขึ้น การที่สวดมนต์พระลังกาสวดพระสูตรและ
คาถาต่าง ๆ ตามแต่จะสะดวก แต่การสวดภาณวารในลังกาทวีปยัง
นับถือกันมากกว่า เวลามีการงานของผู้มีบรรดาศักดิ์ เช่นทำบุญวันเกิด
มักนิมนต์พระไปสวดภาณวารผลัดกันสวดคราวละ ๔ องค์บ้าง หรือ ๒

(๑) มอญ เขมร สวดอย่างเดียวกับไทย

องค์บ้าง สวดทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอด ๓ วันก็มี ๕ วัน และถึง ๗ วันก็มี ส่วนพระพม่านั้น พระอริยรักษ์ฯ (ชอเหลียง ปิยะเมธี) บอกว่ามีหนังสือสวดมนต์ รับไปหาฉบับพิมพ์มาให้ได้เป็นมหาราชปริตร ๑๒ ตำนานเช่นเดียวกับของไทย มีถ้อยคำผิดกันแต่เล็กน้อย เห็นเป็นหลักฐานสมตามความที่ไต่กล่าวมาว่า พม่า มอญ ไทย เขมร ต่างได้แบบราชปริตรมาจากลังกาทวิัยกันทั้งนั้น

สวดพระพุทธมนต์ในประเทศสยาม

พระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศสยามนี้ ร่วมราวคราวเดียวกับที่ไปประดิษฐานในลังกาทวีป หรือถ้าจะมาภายหลังก็ไม่ช้านัก ด้วยมีหลักฐานปรากฏอยู่ทั้งโบราณวัตถุและเรื่องตำนานว่า ประเทศนี้เมื่อชนแรกได้รับพระพุทธศาสนาแต่ชาวมอญราชู และพระธรรมวินัยที่มาสู่ประเทศสยามในชนแรกนั้นเป็นภาษาบาลี ครั้นต่อมาเมื่อแรกเกิดลัทธิพระพุทธศาสนาอย่างมหายานขึ้นในอินเดีย แปลงพระธรรมวินัยเป็นภาษาสันสกฤต พวกชาวอินเดียข้างฝ่ายใต้มาสอนลัทธิมหายานชาวประเทศสยามก็รับถือตาม และเปลี่ยนไปศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาสันสกฤตเสียทอดหนึ่งช้านาน ครั้นถึงสมัยเมื่อพวกถือศาสนาพราหมณ์และพวกถือศาสนาอิสลามได้เป็นใหญ่ในอินเดีย พวกนี้เบียดเบียนพระพุทธศาสนาจนแทบจะเสื่อมสูญ นานาประเทศที่ถือพระพุทธศาสนา เมื่อไม่ได้อาศัยอินเดียซึ่งเป็นแหล่งเดิม ต่างก็ปฏิบัติตามรู้ตามเห็นของตนมา พระพุทธศาสนาก็เสื่อมลงด้วยกันทุกประเทศ ครั้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปรักรมพหุมหาราชได้ครองลังกาทวีป ทรงพยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นด้วยประการต่าง ๆ มีทำสังคายนา

พระธรรมวินัยภาษาบาลีให้เรียบร้อยเป็นต้น พระพุทธศาสนาก็กลับ
รุ่งเรืองขึ้นในลังกาทวีป กิตติศัพท์แพร่หลายมาถึงประเทศพม่า มอญ
ไทย เขมร ก็มีพระสงฆ์ชาวประเทศเหล่านั้นพากันไปศึกษาพระธรรมวินัย
ในลังกาทวีป แล้วอุปสมบทเป็นนิกายลังกาวงศ์ พาลัทธิซึ่ง^๕ขึ้น^๕กับ
ทั้งพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่สังคายนาใหม่มายังประเทศของตน ในชั้น
แรกเป็นแต่มาตังเป็นคณะหนึ่งต่างหาก แต่เมื่อคุณธรรมปรากฏแพร่
หลาย ก็มีคณนัถ^๕และเข้าสมัครบวชเรียนตามลัทธิลังกาวงศ์มากขึ้น
ทุกที จนถึงพระเจ้าแผ่นดินทรงรับอุปถัมภ์ พระสงฆ์ในประเทศพม่า
มอญ ไทย เขมร ก็ถือลัทธิลังกาวงศ์ด้วยกันหมด ตามเรื่องตำนานที่กล่าว
นี้ พึงเห็นได้ว่าพระธรรมวินัยก็ดี ข้อวัตรปฏิบัติก็ดี ซึ่งพระสงฆ์สยาม
ประพฤตินั้นหลังตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมา ได้แบบอย่างมาแต่ลังกา
ทวีป แม้จนวิธีการสวดพระพุทธรูปมนต์ ซึ่งแยกเอามาแสดงในเรื่อง
ตำนานพระปริตรนี้ ก็มีครบทุกอย่างตามแบบที่มีในลังกา ดังจะกล่าว
อธิบายต่อไป คือ

สวดสาธยายพระธรรม

พระสงฆ์ในประเทศนั้นทุกสังฆารามถือเป็นกิจวัตรที่ต้องสวดมนต์
(สาธยายธรรม) เวลาเย็นทุกวันมิได้ขาด และมีหอสวดมนต์ประจำวัด
ทุกแห่ง ชาวบ้านก็พอใจนิมนต์พระสงฆ์มาสาธยายธรรมเมื่อบำเพ็ญกุศล
เช่นสวดพระอภิธรรม สวดแจ้ง และสวดพระสูตรต่าง ๆ ในงานศพ
และพิธีบุพเพตพลีทั้งปวง ข้าพเจ้าเคยนึกว่าคนทั้งหลายทำไมจึงชอบ
นิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมในงานศพ หรือแม้ในงานบุพเพต-
พลี ต่อมาได้เห็นอธิบายในหนังสือปฐมสมโพธิของสมเด็จพระ

ประมาณชิตินโรส ตอนเทศนาปริวัตปริเนทที่ ๑๗ กล่าวว่าเมื่อ
พระพุทธรองค์เสด็จขึ้นไปยังดาวดึงส์สวรรค์เพื่อจะเทศนาโปรดพระพุท
ธมารดา ทรงปรารภว่า ถ้าประทานเทศนาพระสูตรหรือพระวินัยคุณยัง
ไม่เท่าทันพระคุณของพระพุทธรมารดาที่ได้มีมาแก่พระองค์ มีแต่พระ
อภิธรรมอย่างเดียว ซึ่งมีคุณสมบัติ “ใช้ค่าน้ำนมและข้าวบ่อน” ของ
พระพุทธรมารดาได้ดังนี้ จึงเข้าใจว่าการซึ่งคนทั้งหลายพอใจนิมนต์
พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม เกิดแต่ประสงค์จะสนองคุณผู้มีรณภาพ

สวดภาณวาร

ไต่ยินว่าแต่โบราณมีประเพณีพระสงฆ์ถือกันเป็นคติอย่างหนึ่งว่า
พระภิกษุบวชใหม่ ในพรรษาแรกต้องท่องจำ “ทำวัตรพระ” (คำ
นมัสการข้างตอนต้นภาณวาร) กับ “พระอภิธรรม” ให้สวดได้ ต่อไป
ในพรรษาที่ ๒ ต้องท่องจำ “พระปริตร” (ทั้ง ๗ ตำนานและ ๑๒ ตำนาน)
ถึงพรรษาที่ ๓ ต้องท่องจำภาณวารให้สวดได้ทั้งคัมภีร์ กับทั้งธัมมจัก
กัปปวัตตนสูตรและมหาสมัยสูตรด้วย พรรษาต่อไปต้องท่องจำปาติโมกข์
ให้ได้ภายในพรรษาที่ ๕ ประเพณีที่กล่าวนี้เคยประจักษ์แก่ข้าพเจ้า
ครั้งหนึ่ง เมื่อตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไป
ประพาสเมืองกาญจนบุรีใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ครึ่งหนึ่งพลับพลาประทับแรม
ตั้งที่ริมทางปากตะวันตก ทรงข้ามกับวัดชัยชุมพล ถึงเวลาค่ำ พระ
วิสุทธิรังสี (เปลี่ยน) เมื่อยังเป็นพระครูพาพระสงฆ์ราว ๒๐ รูป ลงมา
สวดมนต์ที่เพนหน้าวัดถวายทรงสดับทุกคืน ประทับแรมอยู่ ๓ ราตรี
สวดภาณวารได้ตลอดทั้งคัมภีร์ สมเด็จพระพุทธรเจ้าหลวงทรงสรรเสริญ
ว่าอุทิศหาท่องจำ แล้วโปรด ฯ พระราชทานรางวัลพระสงฆ์ที่อาราม

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นด้วยรักษาคติโบราณที่กล่าวนั้นสืบกันมา ส่อให้เห็นว่าแต่โบราณคงมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดภาณวารตามรั้ววังบ้านเรือนผู้มับรรตาคักคี่เนื่อง ๆ เหมือนอย่างเช่นยังมีอยู่ในลังกาทวีปในปัจจุบันนี้ แต่หากเสื่อมมาโดยอันดับ น่าจะเป็นเพราะเกิดชอบเอาพิธีไสยศาสตร์เข้ามาปนกับพิธีทางพระพุทธศาสนา ดังจะกล่าวในที่อื่นต่อไปข้างหน้า การสวดภาณวารจึงคงมีแต่ในงานหลวงและเฉพาะที่เป็นพระราชพิธีสำคัญ และพระสงฆ์ใช้อ่านหนังสือแทนสวดปากเปล่าเพื่อจะให้ศกคัสถีรด้วยสมบุรณ์ทั้งอัตตะและพยัญชนะ มิได้คลาดเคลื่อนหนังสือภาณวารสำหรับพระสงฆ์อ่านสวด มีฉบับเก่าฝีมือเขียนกรุงศรีอยุธยาอยู่ในหอพระสมุด ฯ จึงสันนิษฐานว่าประเพณีอ่านสวดภาณวารจะมีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

พระราชพิธีที่สวดภาณวารนั้นก็มีสี่พิธีนัก ที่เป็นพิธีประจำมีแต่พิธีตรุษ นอกจากนั้นก็เป็นพิธีจร คือพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีลงทรงโสกันต์เจ้าฟ้า พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีหล่อพระพุทธรูปสำคัญ เช่นพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลเป็นต้น และพิธีพุทธาภิเษกฉลองพระพุทธรูปสำคัญ การสวดภาณวารในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น แต่เดิม (เป็นส่วนพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร) พระสงฆ์ ๕ รูปนั่งสวดบนพระแท่นที่บรรทม และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับทรงสวดภาณวารในห้องนั้น แบ่งภาณวารสวดเป็น ๓ วัน ถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เปลี่ยนมาสวด (เป็นส่วนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก) เหมือนกับสวดภาณวารในพระราชพิธีอื่น ๆ คือตั้งเตียงสวดที่ห้องพระโรง พระสงฆ์ขึ้นสวดสักรับละ ๔ รูปผลัดกันสวดทีละ ๒ รูป มีพระเถระ

นั่งปรกอยู่เพียงหนึ่งต่างหากอีกองค์หนึ่ง สวดทั้งกลางวันกลางคืนตลอด
๓ วัน ๓ คืน ถ้าเป็นพิธีอย่างน้อยก็สวดวันกับคืนหนึ่ง พระสงฆ์ที่สวด
ภาณวารนั้น ถ้าเป็นพิธีใหญ่เช่นบรมราชาภิเษก พระราชาคณะสวด
ถ้าเป็นอย่างสามัญพระพิธีธรรมสวด ยังเป็นประเพณีมาจนปัจจุบันนี้

สวดพระปริตร

การที่ไทยเราได้ราชปริตรของชาวลังกามาเป็นตำรา สันนิษฐาน
ว่าคงได้ราชปริตรอย่าง ๗ ตำนานมาก่อน จึงได้สวดกันแพร่หลายแต่
อย่างเดียว ส่วนราชปริตรอย่าง ๑๒ ตำนานนั้น คงได้มาต่อภายหลัง จึง
สวดเฉพาะงานใหญ่บางอย่าง แต่พิเคราะห์ดูในราชปริตร มีคาถาอื่น
นอกจากที่รวมไว้ในภาณวารเพิ่มเติมหลายอย่าง ที่แทรกอยู่ข้างต้นเช่น
คาถา “สมพุทฺธะ” ก็มี แทรกลงต่อข้างท้ายพระปริตรเช่นคาถา
มหาการุณโกนาโถฯ เป็นต้นก็มี สันนิษฐานว่าคาถาแทรกเหล่านั้นคงมี
นักปราชญ์เลือกคัดมาแต่พระไตรปิฎกหรือแต่งขึ้นใหม่แล้วเอาสวดเพิ่ม
ในพระปริตร เพื่อจะให้เป็นสิริมงคลยิ่งขึ้น แล้วก็เลียดถือเป็นแบบแผนมี
มาแล้วแต่ในลังกาทวีป เพราะฉะนั้น เมื่อรับพระปริตรมาสวดในประ-
เทศนี้นักปราชญ์ไทยที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก จึงแต่งและเปลี่ยนบท
แทรกในพระปริตร เพื่อประโยชน์อย่างเดียวกัน จะยกพอเป็นตัวอย่าง
ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์คาถา
นโม ๘ บทสำหรับสวดทำน้ำพระพุทธรมณต์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแต่งคาถา “โยจกฺขมา” เปลี่ยนคาถา
สมพุทฺธะ เป็นต้น ที่เพิ่มข้างท้ายพระปริตรก็มี เช่นคาถา อรหิ
สมฺมาสมพุทฺโธ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และคาถา ยัม ยัม เทวมนุสฺसानิ ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (นิม)
เป็นต้น คาถาแทรกซึ่งกล่าวมาสวดเพิ่มทั้งใน ๗ ตำนาน และ ๑๒
ตำนาน อนึ่ง การพิธีซึ่งพระสงฆ์สวดพระปริตรในประเทศนี้ ลักษณะ
เป็น ๒ อย่างต่างกัน คือเป็นพิธีทางพุทธศาสนาล้วนอย่างหนึ่ง เป็นพิธี
พุทธศาสนาเจือกับไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง ดังจะแสดงอธิบายต่อไป

การพิธีพุทธศาสนาล้วน แต่ก่อนมาถ้าเป็นงานมงคลอย่างสามัญ
เช่นทำบุญเรือน หรือฉลองพระ หรือโกนจุกเป็นต้น สวด ๗ ตำนาน
ถ้าเป็นงานมงคลพิเศษกว่าสามัญ เช่นการพระราชพิธีใหญ่แต่สวดมนต์
วันเดียวทั้งพิธีถือน้ำและพิธีแรกนาเป็นต้นก็ดี งานเชลยศึกซึ่งเป็นงาน
สำคัญ เช่นงานฉลองอายุและแต่งงานบ่าวสาวเป็นต้นก็ดี ย่อมสวด ๑๒
ตำนาน แต่เดิมนั้นเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปแล้ว พระปริตรอย่าง ๑๒
ตำนานคงสวดแต่ในงานหลวงบางอย่าง คืองานพระราชพิธีถือน้ำอย่าง
หนึ่งงานพระราชพิธีแรกนาอย่างหนึ่ง กับพระราชพิธีเฉลิมพระชันษา
(สวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม) อย่างหนึ่ง นอกจากนั้น
สวด ๗ ตำนานเป็นพื้น การสวด ๗ ตำนานกระบวนสวดก็ผิดกันเป็น
หลายอย่างคือ

๑. สวดทำนองผิดกัน พระมอญสวดทำนองหนึ่ง พระมหานิกาย
สวด (เรียกกันว่าสวดอย่างสังโยค) ทำนองหนึ่ง พระธรรมยุติกาสวด
ทำนองหนึ่ง ทำนองที่พระธรรมยุติกาสวดนั้น ได้ยินมาว่า พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริขึ้นเมื่อยังทรงผนวช
(สังเกตดูเหมือนจะเอาทำนองลังกากับมอญประสมกัน) แต่ถ้าพระสงฆ์
หลายนิกายสวดด้วยกัน ย่อมสวดทำนองอย่างมหานิกายเป็นแบบ

๒. ระเบียบผิดกัน ระเบียบพระปรีทที่พระมหานิกายกับพระมอญสวดเหมือนกัน แต่ระเบียบสวดมนต์ของพระธรรมยุติกา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแก้ไขเป็นอย่างหนึ่งต่างหาก ราชปรีท ๑๒ ทำนองหาสวดไม่ สวดแต่อย่าง ๗ ทำนอง ตัดไม้อปรีทออก และทรงแก้ไขตำรอนาคาที่เพิ่มนอกปรีทหลายแห่ง แม้ระเบียบ ๗ ทำนองที่พระมหานิกายสวดนั้น ก็ยังมีอย่างพิสดารและอย่างย่อ อย่างพิสดารสวดเต็มตำรา (คงพิมพ์ไว้ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง) อย่างย่อสวดในงานซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสวดเต็มตำรา ยกตัวอย่างเช่นในงานหลวงอันมีสวดภาณวารด้วย คืองานโสกันต์เจ้าฟ้า เป็นต้น เพราะพระปรีททั้งปวงมีอยู่ในภาณวารทั้งนั้นแล้ว พระสงฆ์หมู่ใหญ่สวด ๗ ทำนองถึงจะสวดแต่สังเขปก็ไม่ขาดพระปรีทในงานพิธีนั้น เรื่องนี้เจ้านายเคยทรงปรารภกันเป็นปัญหาว่าพระปรีททั้งปวงพระสงฆ์สวดในภาณวารแล้ว ทำไมพระสงฆ์หมู่ใหญ่ซึ่งมาเป็นผู้กำกับการพระราชพิธีจึงต้องสวดมนต์เย็นด้วยทุกวัน กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ประทานอธิบายซึ่งได้เคยทรงสดับมา ว่ากิจของพระสงฆ์ทั้งปวงมีอยู่ที่จะต้องสาธยายพระธรรมทุกวัน เพื่อรักษาพระศาสนา (ทำนองแต่ก่อนมาถึงเวลาเย็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่เห็นจะต้องกลับไปสาธยายธรรมที่วัดมิให้ขาด) ที่หลังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สาธยายธรรมตามหน้าที่ได้ในพระราชฐานมิให้ลำบาก ถึงเวลาเย็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่จึงสวดพระปรีทเพื่อสาธยายธรรมทุก ๆ วัน ด้วยเหตุนี้ในพระราชพิธีที่มีสวดภาณวาร พระสงฆ์หมู่ใหญ่ที่สวดพระปรีทจะตัดเท่าหนึ่งเท่าใดก็ได้ ไม่ขัดข้องแก่การพิธี การสวดสังเขปมีในงานอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งพระสงฆ์เห็นว่าเจ้าของงานมีกิจการจะต้องบำเพ็ญมาก จึงสวดแต่เนื้อพระธรรม

ที่อยู่ในพระปริตรเพื่อจะมีให้เวลาสวดมนต์นานนัก สวดมนต์ตามบ้าน มักสวดอย่างสังเขปโดยมาก ถึงงานหลวงเจี๊ยนก็ตัดคาถาท้ายสวดมนต์ อย่างแบบโบราณออกเสียโดยมาก กว๊ายเหตุอันเดียวกัน

๓. ขัดตำนาน ตามตำราพระปริตรพระสังฆนายกผู้นำสวดมนต์ เป็นผู้ขัดตำนาน (ข้อนี้รู้ได้ด้วยคำบาลีท้ายบทขัดตำนาน ซึ่งลงว่า “ภณามเห” เป็นคำสำหรับผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย) สันนิษฐานว่าในสมัย ต่อมาจะเป็นกว๊ายบางคราว พระสังฆนายกผู้นำสวดมนต์แก่ชราหรือมี เสียงแหบเครือไม่สามารถจะขัดตำนานได้สะดวก จึงสมมติให้พระภิกษุ องค์อื่นขัดตำนานแทน ก็เลยเกิดเป็นประเพณีสมมติให้พระภิกษุองค์ใด องค์หนึ่งซึ่งเสียงดีหรือว่าทำนองเพราะเป็นผู้ขัดตำนาน แต่เช่นนั้นก็ยังมี หายาก การสวดมนต์ในพื้นที่เมืองจึงมีใครขัดตำนาน แม้แต่ว่า สกศฺ เจริญเทศามาฟังพระปริตรก็มักให้ภคฺยสฺสว่า ส่วนบทขัดตำนานนั้น พระสงฆ์สวดไปด้วยกันกับสวดพระปริตร อนึ่ง บทขัดตำนานนั้น แบบ เดิมมีแต่ขัดในราชปริตร ๗ ตำนานกับ ๑๒ ตำนาน พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราช ประดิษฐทรงแต่งบาลีบทขัดตำนานพระสูตรอื่น ๆ ขึ้นอีก เช่นธัมมจัก กัปวัตตนสูตร และมหาสมยสูตร เป็นต้น (พึงรู้ได้ด้วยบทขัดตำนาน ของสมเด็จพระสังฆราช ย่อมลงท้ายว่า “ภณาม เส” เป็นคำสำหรับ ใคร ๆ ใช้ได้ทั้งนั้น) อีกอย่างหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว ทรงตั้งแบบให้พระสังฆนายกบอกนามสูตรและปาฐคาถาให้พระ สงฆ์สวด อันบทบาลีนั้นชื่อว่า หนฺท มยฺ เป็นเทือกเดียวกับขัด ตำนานย่อ ๆ แบบนี้ยังใช้อยู่แต่คณะธรรมยุติก

๔๙๔.๓/๖
๙๔๙๕๓๕
๒.๔

๕. ๑/๔๐๙

จดหมายเหตุ
ราชกิจจานุเบกษา

๑๕

๔. เพิ่มพระปริตร การสวดพระปริตรเดิมมีแต่อย่าง ๗ ทำนากับอย่าง ๑๒ ทำนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเลือกพระสูตรและพระธรรมปริยายมาให้พระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดอีกหลายอย่างเช่น อนัตตลักขณสูตร และอาทิตยปริยายสูตร เป็นต้น ถึงรัชสมัยจกัปปวัตตนสูตรและมหาสมยสูตร เดิมก็อยู่ท้ายภาณวาร ทรงพระราชดำริให้มาใช้สวดอย่างปริตร และยังมีปาฐกถาต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเก่าบ้าง ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่บ้าง พระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดกันเป็นแบบอยู่แต่ก่อน สมเด็จพระสังฆราช (สา) ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงโดยพิสดาร

๕. สวดมนต์ ๓ วัน แต่ก่อนมาในงานพระราชพิธีบางอย่าง ซึ่งพระสงฆ์สวดมนต์ ๓ วัน แต่ไม่มีสวดภาณวาร เช่นพิธีสารทและพิธีโสกันต์ขึ้นรองเจ้าฟ้าลงมาเป็นต้น งานเช่นนั้นพระสงฆ์สวด ๗ ทำนานในวันแรก สวด ๑๒ ทำนานในวันกลาง สวดรัชมจกัปปวัตตนสูตรกับมหาสมยสูตรในวันหลัง แต่มาแก้ไขเมื่อรัชกาลที่ ๕ เป็นสวด ๗ ทำนานวันแรก สวดรัชมจกัปปวัตตนสูตรวันกลาง สวดมหาสมยสูตรวันหลัง ยังคงสวดในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาอยู่ในบัดนี้

๕ สวดทำนาพระพุทธรูป

การทำน้ำมนต์เป็นส่วนหนึ่งของสวดพระปริตร เพราะฉะนั้นจึงเป็นประเพณีบ้านเมืองมาแต่โบราณ ถ้ามีการสวดพระปริตรที่ใด ก็ย่อมตั้งบาตรหรือหม้อใส่น้ำมีเทียนจุดติดไว้ และผูก้ายสายสิญจน์ล้ามมาให้พระสงฆ์ทั้งปวงถือในเวลาสวดพระปริตร

จะขอก้าววินิจัยแทรกกลองทรงน้สั๊กหน้อย ข้าพเจ้าเคยนิมนต์
 พระสงฆ์ลังกาและพระสงฆ์พม่ามาทำบุญ สั้งเกตดูเวลาสวตมนต์ตั้ง
 ตาลิปัทร ทั้งพระสงฆ์ลังกาและพม่า แต่พระสงฆ์ ไทย มอญ สวตมนต์
 ไม่ตั้งตาลิปัทร ที่ผิดกันจะเป็นด้วยเหตุใด พิศเราะห์ดูก็เห็นเค้าเงื่อน
 สันนิษฐานว่าประเพณีเดิมในอินเดีย ตาลิปัทรเป็นของพระสงฆ์ใช้ใน
 เวลาเข้าบ้าน จะเทศน์หรือจะสวตมนต์ในบ้าน คงตั้งตาลิปัทร พระไทย
 มอญทุกวันนี้ เวลาให้ศีลก็ตั้ง สวตมนุโมทนากิติ หรือสวตภาณวาร
 และพระอภิธรรมบนเตียงสวดก็ตั้ง ตาลิปัทร ที่ไม่ตั้งตาลิปัทรในเวลา
 สวตมนต์ เดิมเห็นจะเป็นเพราะถือสายสิญจน์นั้นใด ที่เทศน์ไม่ตั้งตาลิ-
 ปัทรก็คงเป็นเพราะถือคัมภีร์อยู่เป็นทำนองเดียวกัน แล้วจึงมากลายเป็น
 ประเพณีไม่ตั้งตาลิปัทรเวลาสวตมนต์ ไม่เลือกว่าจะต้องถือสายสิญจน์
 หรือไม่ ลักษณะการทำน้ามนต์นั้น สันนิษฐานว่าแบบเดิม เมื่อพระสงฆ์
 สวดไปถึงบท “สกุทวา” (คือครบ ๗ ทำน้ามนต์แล้ว) พระสังฆนายก
 ปลดเทียนมาเวียนปากบาตรหยดข้ผึ้งลงในน้ำ พอจบมนต์บทนั้นก็เอา
 เทียนจุ่มน้ำที่ในบาตรดับไฟ ข้าพเจ้าได้เห็นทำอย่างว่านี้ที่วัดบ้านโคน
 แขวงจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นวัดบ้านนอกห่างหลักแหล่งแห่งเรียน
 ทุ่งปวง จึงนึกว่าเห็นจะเป็นวิธีเดิมบอกเล่าลือกันมาในวัดนั้น ได้ยิน
 กล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่า การทำน้ามนต์พระปริตรแบบเก่านี้ คฤหัสถ์
 เป็นผู้ทำเหมือนอย่างเป็นผู้สวด สกฺเค ข้าพเจ้าฟังได้เห็นดังกล่าเมื่อ
 เร็ว ๆ นี้ที่บ้านแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ คือมีเทียนจุดติดปากบาตรและ
 หม้อน้ามนต์ และล้ามสายสิญจน์ดังกล่ามาแล้ว พอพระสงฆ์สวดขึ้น
 อิติปิโส ในรัชคคสูตร คฤหัสถ์ผู้เป็นนางงานพิธี ก็เข้าไปปลดเทียนหยด
 ข้ผึ้งลงในบาตรแล้วเอากลับติดดังกล่า ครั้นจบสวตมนต์ก็กลับเข้าไป

ปลดเทียนทั้งลงให้ดับในน้ำมัน ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าทำอย่างนั้นหาใช่
แบบแผนไม่ น่าจะเกิดขึ้นแต่พระสงฆ์บางแห่งไม่รู้วิธีทำน้ำมัน
คฤหัสถ์ผู้จึงเข้าไปทำแทน การทำน้ำมันตามแบบหลวงในพระราชพิธี
สามัญถือว่า น้ำซึ่งตวงในพระมณฑลย่อมเป็นน้ำมันอยู่แล้ว ต่อเป็นการ
พระราชพิธีซึ่ง (ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะมีขึ้นในรัชกาลที่ ๔) ต้อง
พระราชประสงค์น้ำมันสำหรับโสรจสงฆ์เป็นพิเศษ จึงทรงจุดเทียนซึ่ง
ติดหลังครอบน้ำมันของหลวง แล้วทรงประเคนครอบนั้นแก่พระ
สังฆนายก ๆ เอาท้ายสายสิญจน์พันเชิงครอบซึ่งตั้งไว้ตรงหน้าแล้วสวด
พระปริตรไปจนรัตนสูตรเมื่อถึงคาถาท้ายซึ่งขึ้นว่า “ซัน ปุราณ” ก็เปิด
ฝาครอบแล้วปลดเทียนเวียนให้ขี้ผึ้งหยดลงในน้ำ ครั้นถึงบทว่า
“นิพพนติ ธีรา ยถามุขีโป” ก็จุ่มเทียนลงให้ดับในน้ำพร้อมกับคำว่า
“นิพพนติ” แล้วปิดฝาครอบติดเทียนไว้อย่างเดิม แต่การสวดพระปริตร
ทำน้ำพระพุทธมนต์ถือเป็นการสำคัญในราชประเพณีอย่างหนึ่ง มี
ตำแหน่งพระครูพระปริตรไทย ๔ รูป พระครูพระปริตรมอญ ๔ รูป
สำหรับสวดทำน้ำพระพุทธมนต์ ในบรรดางานพระราชพิธีซึ่งมีสงฆมูรธา
ภิเษกพระราชาคณะไทยรูปหนึ่ง มอญรูปหนึ่ง กับพระครูพระปริตร ๘ รูป
นั้นสวดทำน้ำพระพุทธมนต์สำหรับสงฆมูรธาภิเษกทุกงาน และโดยปกติ
พระครูพระปริตรมอญต้องเข้ามาสวดทำน้ำมันที่หอศาสตราคมทุกวัน
น้ำมันพระปริตรนั้น ส่วนหนึ่งแบ่งส่งไปสำหรับเป็นน้ำสงฆพระพักตร์
และโสรจสงฆ์ อีกส่วนหนึ่งใส่บาตร ๒ ใบ ให้สังฆการีถือตามพระครู
พระปริตร ๒ องค์ เข้าไปเดินประต้วกำหนดน้ำคาศีในพระราชวัง เวลา
บ่าย ๑๔ นาฬิกาทุกวันเป็นนิตย์มาแต่โบราณ อธิบายเรื่องพระมอญทำ
น้ำมันพระปริตร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระ

ราชนิพนธ์ไว้ในประกาศฉลองหอเสถียรธรรมปริตร (ซึ่งหอพระสมุดฯ ได้พิมพ์ไว้ในประชุมประกาศพระราชพิธีจร) พระปริตรที่พระครูสวดทำนํามนต์นั้นก็สวด ๗ ทำนํานั้นเอง มิได้ใช้พระปริตรอื่นแปลกออกไป

ยังมีวิธีสวดพระปริตรเฉพาะงานอีกอย่างหนึ่ง คือในงานพระราชพิธีแรกนา เมื่อสวดพระปริตร ๑๒ ทำนํานหมดแล้ว สวดคาถาพิฆัมภกถ เพิ่มเข้าด้วยเฉพาะงานนั้นอย่างหนึ่ง งานฉลองอายุถ้ำสวคมนต์วันเดียว สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก่อน แล้วสวด ๗ ทำนํานต่อ มีชัฏทำนําน แต่พระปริตรสวดอย่างสังเขป อีกอย่างหนึ่งนั้นในงานบุพพเปตพลี เช่นทำบุญหน้าศพ สัปตมวาร บัณเฑาะสมวาร และศตมาหะ สวดอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร และสูตรอื่นบ้าง บางทีก็สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สวคมนต์อย่างนี้มีพระอภิธรรมต่อท้าย ที่จริงการสวคมนต์ในเรื่องบุพพเปตพลีเป็นสาธยายธรรม แต่กระบวนที่สวดปรุ้งเป็นอย่างสวดพระปริตร หาใช่เป็นพระปริตรตรงตามตำราเดิมไม่

มหาทิพนมต์

มีบทสวคมนต์อยู่อีกคัมภีร์หนึ่ง เรียกว่า “มหาทิพนมต์” มีมนต์ต่าง ๆ รวมอยู่ในคัมภีร์นั้น คือ มหาทิพนมต์หนึ่ง ชัยมงคลหนึ่ง มหาชัยหนึ่ง อุนทิสวิชัยหนึ่ง มหาสาวิ่งหนึ่ง รวม ๕ อย่างด้วยกัน สำหรับสวดเพื่อให้เกิดสวัสดิคติชัยและให้อายุยืนยั่น ได้ยินว่าแต่โบราณ เมื่อยกกองทัพไปทำสงคราม ย่อมสอนให้พวกทหารสวคมหาทิพนมต์ในเวลาค่ำทุก ๆ วัน อีกสถานหนึ่งในงานมงคลเช่นทำบุญฉลองอายุเป็นต้น มักให้นักสวด ๔ คนขึ้นนั่งเตียงสวคมหาทิพนมต์ และกล่าวกันว่าทำนองสวดนั้นไพเราะน่าฟังนัก หรืออย่างนี้มีบรรดาตักกัพอใจทำมาแต่ก่อน ฟังมา

เล็กเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เห็นจะเป็นทวยวังเกียจว่าคล้ายกับสวดศพ เพราะพวกนักสวดคฤหัสถ์ที่เป็นคนกะนองมักเอาบทมหาชัยไปสวดอวทำนองเล่นในเวลาประกวสวดศพ อีกสถานหนึ่งเพราะเกิดมีพิธีสวดนวกหาญสมธรรมขึ้นแทนการสวดมหาพิภมณฑ์ก็สูญไป ยังเหลืออยู่แต่ตัวตำราทั้งคำบาลีและที่แปลเป็นกลอนภาษาไทยกำกับไว้ (หอยพระสมุท ๖ ได้พิมพ์แล้ว) สันนิษฐานว่ามหาพิภมณฑ์เห็นจะเป็นของแต่งขึ้นทางกรุงศรีสัตนาคนหุตเมื่อเมืองเวียงจันทน์ยังเป็นอิสระ แต่แต่งในสมัยเมื่อความรู้ภาษาบาลีเสื่อมทรมานเสียมากแล้ว และสันนิษฐานว่าจะใช้สวดอย่างภาณวาร ซึ่งยังใช้กันอยู่ทางมณฑลอูตรและมณฑลอีสานจนสมัยปัจจุบันนี้ แต่สำนวนแปลเป็นกลอนเป็นภาษาไทยข้างใต้ แต่ก็เห็นจะเก่าเกือบถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อได้ตำราลงมาจากข้างเหนือขึ้นเดิมเห็นจะนิมนต์พระสวดอยู่ก่อน ต่อเมื่อเกิดคำแปลจึงให้นักสวดคฤหัสถ์ทั้งภาษาบาลีและคำแปล นักสวดคฤหัสถ์คงคิดทำนองสวดให้ไพเราะเพราะพริ้งยิ่งขึ้นเป็นอันดับมา จนกระทั่งกลายเป็นเครื่องเล่นไป

สวดพระพุทธรูปเนื่องกับไสยศาสตร์

ในไสยศาสตร์มีตำรานับถือเทวดานพเคราะห์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู พระเกตุ เทวดา ๙ องค์นี้ว่าเกี่ยวข้องกับกำเนิดของมนุษย์ และอาจให้คุณโทษทำให้อายุยืนหรืออายุสั้น และให้เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ได้ จึงมีวิธีบูชาเทวดานพเคราะห์เพื่อป้องกันและบำบัดอันตราย และให้เจริญสิริมงคลอายุวัฒนะ พวกพราหมณ์นำวิธีบูชาเทวดานพเคราะห์เข้ามาสั่งสอนในประเทศนี้ เนื่องจากวิชาโหราศาสตร์จึงเชื่อถือ

กันแพร่หลาย เลยเกิดการประสงค์จะเอาการบูชาเทวดานพเคราะห์เข้า
ติดอยู่ในลัทธิพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ขัดแย้งกัน ด้วยตามลัทธิพระพุทธ
ศาสนาก็ถือว่าผีเทวดา และถือว่าเทวดาอาจให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้
อยู่บ้างแล้ว จึงเกิดวิธีสวดพระพุทธรูปมนต์เนื่องด้วยเทวดานพเคราะห์ขึ้น
ด้วยเหตุดังกล่าวนั้น ข้อที่เกี่ยวกันนั้นถือเอากำลึงเทวดานพเคราะห์เป็น
เกณฑ์ ตามตำราพรหมณ์ว่ากำลึงเทวดานพเคราะห์รวมกันเป็น ๑๐๘
ส่วน แยกจำนวนเป็นรายองค์ พระอาทิตย์ ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระ
อังคาร ๘ พระพุธ ๑๗ พระเสาร์ ๑๐ พระพฤหัสบดี ๑๙ พระราหู ๑๒
พระศุกร์ ๒๑ พระเกตุ ๙ พระสงฆ์เอาจำนวนที่เป็นเกณฑ์นั้นเข้าสวด-
เคราะห์ ในการสวดมนต์พิธีอันเนื่องด้วยเทวดานพเคราะห์ เป็นต้นว่า
ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เมื่อสวดพระปริตรจบแล้ว สวดคาถา
พืชมงคลซึ่งขึ้นว่า

“ภควา อรหิ สมมา- สมพุทฺโธ ฌายินิ วโร ๑๓ ฯ
สจฺเจน เม สโม นตฺถิ เอสา เม สจฺจปารมิตี” ๕

ถ้ายันอาทิตย์สวด ๖ จบ ถ้ายันอื่นก็สวดเท่าจำนวนเกณฑ์กำลึง
เทวดาในวันนั้น

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าสวดมนต์ในการฉลองอายุ เมื่อสวดพระปริตร
จบแล้ว เอาบทซัดใน ๑๒ ทำนान สมมติให้สำหรับเทวดานพเคราะห์
บทละองค์คือ

พระอาทิตย์	สวด	ปุเรนฺตมฺโพธิสมภฺยาเร ๑๓ ฯ
พระจันทร์	„	ปฺลฺยฺลลภํ มหาเตชํ ๑๓ ฯ

พระอังคาร	สวด	ยสุสานภาวโต ยกฺขา ๖ล๖
พระพุธ	„	สพฺพาสํวิสาตํ ๖ล๖
พระเสาร์	„	ปริตํ ยมฺภณนฺตสฺส ๖ล๖
พระพฤหัสบดี	„	ปาณิธานโต ปญฺชาย ๖ล๖
พระราหู	„	อปฺปสนฺเนหิ นาสฺส ๖ล๖
พระศุกร์	„	ยสุสานุสฺสรณนาปี ๖ล๖
พระเกตุ	„	ขยํ เทวมนุสฺसानํ ๖ล๖

สวดท้ายพระปริตรก็จบเท่ากำลังของเทวดานพเคราะห์องค์ที่เสวยอายุ

อีกอย่างหนึ่ง เพื่อให้เวลาสวดสั้นลงมา สมมติพระปริตรต่าง ๆ ให้เป็นสำหรับเทวดานพเคราะห์องค์ละปริตร ดังนี้

พระอาทิตย์	สวด	อุทฺตเตยฺยจฺจกฺขมา ๖ล๖
พระจันทร์	„	ยนฺทนฺนิมิตฺตํ ๖ล๖
พระอังคาร	„	กรณฺยเมตฺถกฺกุสเลน ๖ล๖
พระพุธ	„	วิรูปกฺเข ๖ล๖
พระเสาร์	„	ยโตหํ ภคินี ๖ล๖
พระพฤหัสบดี	„	ยานีธ ภูตานี ๖ล๖
พระราหู	„	วิปฺสฺสึสฺส ๖ล๖
พระศุกร์	„	ธชคฺคสุตฺร ๖ล๖
พระเกตุ	„	มหาการุณิโก ๖ล๖

และสวดมนต์เป็น ๙ ตำนาน ให้ครบนพเคราะห์ตามสมมตินั้น ที่ว่ามานี้
เป็นวิธีเก่า

สวดนวกหายุสมธรรม

ในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชนิธิยุทโธปการ บำเพ็ญพระกุศลฉลองพระชันษา (เข้าใจว่าเมื่อพระชันษาครบ ๕๐ ในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒) ใคร่จะทรงทำพิธีพิเศษ แต่ทรงรังเกียจวิธีที่ทำกันมาแต่ก่อน จึงตรัสปรึกษากับสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา) จัดแบบพิธีขึ้นใหม่ ให้โหรบัญชีเทวดานพเคราะห์มาฟังสวดพระพุทมนต์ทีละองค์ และให้พระสงฆ์ ๕ รูปสวดพระธรรมต่าง ๆ อันมีชื่อธรรมมีจำนวนเท่าเกณฑ์กำลังเทวดานพเคราะห์เฉพาะองค์ ๆ ให้ฟัง

สวด อนุตฺตริยปาฐ	สำหรับ พระอาทิตย์
„ จรณปาฐ	„ พระจันทร์
„ มคฺควิภังคปาฐ	„ พระอังคาร
„ อินทริย พล โภชณฺคปาฐ	„ พระพุธ
„ ทสพลฌานปาฐ	„ พระเสาร์
„ ทสสณฺหา นวอนุปุพฺพวิหารปาฐ	„ พระพฤหัสบดี
„ สติปฏฺฐาน สมมุปปฺธาน อิทฺธิปาถปาฐ	„ พระราหู
„ สปปริสฺสมม อริยธฺม สมฺมาสมาธิ- ปรีชาธฺมปาฐ	„ พระศุกร์
„ อาฆาตฺตถุ วินยปาฐ	„ พระเกตุ

สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งบทชุดทำนองสำหรับพระธรรมนั้น ๆ ด้วยสวดสลับกับโหรบัญชี ได้ทำพิธีนวกหายุสมธรรมที่วังสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชนิธิยุทโธปการเป็นครั้งแรก ครั้นถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๒๑ เมื่อพระชันษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง ๒๕ ปี เป็น

เขตเบญจเพส ทรงพระราชปรารภจะทำการพิธีเฉลิมพระชันษาในปีนั้น ให้พิเศษกว่าที่ทำมาแต่ก่อน มีพระราชดำรัสหาหรือสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชนิธิยุต จึ่งกราบทูลให้ทรงทำพิธีนวกหายุสมธรรม และ ได้ทำในงานหลวงในปีนั้นเป็นต้นมาทุกปี และผู้อื่นก็ทำตามในเมื่อทำ บุญฉลองอายุเมื่อเข้าเขตสำคัญเช่นชาดิกเป็นต้น ใช้เป็นแบบแพร่หลาย สืบมา

พิธีสวดนวกหายุสมธรรมแต่แรกสวดกว่า ๔ ชั่วโมงจึงจบ มาถึง ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตัดผลความออก คงไว้แต่หัวข้อตัวพระธรรม เดียวกันจึงสวด ได้จบเพียงเวลาราว ๒ ชั่วโมง การสวดนวกหายุสมธรรมก็นับเป็นพระ ปรีตรอย่างหนึ่ง จึงได้แสดงอธิบายไว้ในตำนานนี้.

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาวัดดอนรัก จังหวัดสงขลา
หอสมุดแห่งชาติ
44 ม. ๑๑ ถนนสีสุทโธ

